

מאמר 'תלמידי אהובי' (חלק א')

מאת הרב שלום עמירה

לא פעם אנחנו שומעים, מדברים ומשוחחים בינינו על 'אהבה' בהקשר לתלמידים שלנו. מנהל באחד התתי"ם החשובים בירושלים, שאל אותי השבוע בפשטות: מה זה אומר 'לאהוב' תלמיד? מה זה כולל? האם תוכל להגדיר לי במה זה בא לידי ביטוי? לרגע לא הבנתי מה הוא שואל, אך אחרי דקות ספורות הבנתי כי השאלה אינה עוד שאלה, היא שאלה נכונה ומעניינת. שאלה נכונה כי אם אהבת תלמיד היא אחד האידיאלים היותר מרכזיים בחיי איש חינוך אמיתי, הרי שאנחנו צריכים להבין היטב מה מכילה אותה האהבה. ושאלה מעניינת כי בבואנו להגדיר מהי אהבת רב לתלמידו נצטרך להגדיר את הייחודיות שבאהבה זו לעומת אהבת הבנים הביולוגיים ולעומת אהבת חברים וכו', ונצטרך כמו"כ להשיב על השאלה האם גם מורה לחשבון צריך לאהוב את תלמידיו? כלומר, האם אהבתו את התלמידיו הינה חלק מהווייתו כמורה? לפני שנדבר על אהבת הרב את תלמידו, נתחיל בבסיס:

מהי אהבה?

בצורה הכי מופשטת ניתן להגדיר אהבה במשפט אחד:

אהבה היא תחושה של חיבור פנימי עם הזולת המובילה לנתינה התחשבות והתמסרות כלפיו הבאים לידי ביטוי בדרכים שונות במחשבה דיבור ומעשה.

מהם המאפיינים של האהבה?

שאלה זו הינה שאלה עתיקת יומין אשר יש סימוכין לתשובתה במקראות ובמאמרי חז"ל רבים ולהבדיל שאלה זו נדונה בין הפילוסופים היוונים כאריסטו ואפלטון ומסקנותיהם בכל רובדי ההבנה של מהי אהבה רחוקות רחוק מזרח ממערב מהשקפת התורה.

גם כשנתמקד במאפיין האהבה ע"פ התורה והמסורה לא נעמידו על אחת כיון שאינה דומה אהבת האב את בנו המוטבעת בבריאה והיא מתקיימת גם כשהיא חד סטרית (האב עודנו אוהב את בנו בעוד בנו לא חש כלפיו אהבה), לעומת אהבת רעים (המתקיימת בצורתה המיטבית בין איש לרעייתו הנקראים בברכת שמח תשמח 'רעים אהבים') שהיא אהבה נרכשת והיא מתקיימת בעיקר מכוח היותה דו סטרית.

וכמו"כ לא תדמה אהבת איש את רעהו המאופיינת בערבות הדדית ושוויון דעות לבין אהבת התלמיד את רבו הנובעת מהכרת הטוב שיש לו ומכוח היותו מושפע רוחנית וערכית מרבו.

ומכיוון שאין מאפיין אחד לאהבה, בבואנו לענות על השאלה מהי אהבת רב את תלמידו נתבונן בשורשה ונבין את מאפייניה.

אהבת הרב לתלמידו כאהבת האב את בנו

אהבת הרב לתלמידו הינה שילוב של חלק מהמאפיינים שבאהבת האב לבנו וחלק מהמאפיינים של אהבת איש את רעהו:

בגמ' סנהדרין מובא: "כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנא' "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (סנהדרין צ"ט ע"ב) כל המלמד וכו' כאילו ילדו שנא' "אלה תולדות אהרן ומשה (שם י"ט ע"ב).

וכתב הגאון הנודע ביהודה שכיוון שנחשב כמו שילדו מקיים הרב מצוות פריה ורביה בהעמדת תלמידיו! כך גם משמע דעת הט"ז שכתב (יו"ד רמ"ב) כי כל מקום שאמרו חז"ל 'כאילו', השווה הם את המוקש למקיש.

הולדה רוחנית

אם נסביר כי האהבה הטבעית של האב את בנו היא מפני שהוא ממשיכו הביולוגי הרי לנו הבנה בשורש אהבת הרב את תלמידו. הרב אוהב את תלמידו כי הוא ממשיכו הרוחני.

מוכרים הם דברי ילקוט לקח טוב: "בכל (אדם) מתקנא חוץ מבנו ותלמידו". מה היסוד המשותף לאב ולרב? ההולדה. הנולד הינו התפתחות של המוליד ומתייחס אליו ומכיוון שכך אין בו קנאה

בהישגיו כי הם כלולים בשורשם, כלומר באיזה מקום הם נתפשים בעיני האב/ הרב כהישג שלהם.

אחרי שהבנו כי תחושת ההמשכה ומציאותה יוצרים אצל הרב אהבה לילדו הרוחני – תלמידו בדומה לאב נעמוד כעת על ההבדל ביניהם.

ההבדל בין הרב לאב

אלא שלעומת האב שלעולם רואה הוא בבנו – ממשיכו כי הוא ממשיכו מכוח הולדה טבעית ביולוגית, אצל הרב הדברים משתנים לפי העניין כי האהבה היא אהבה נרכשת.

ככל שתלמיד יהיה קרוב לרב וילך בדרכיו כך יראה בו הרב ממשיכו ותגבר אהבתו אליו ואם חלילה בהמשך חייו יסור מן הדרך יכאב הרב כאב גדול ויחוש תחושת אובדן על שנגדעה אותה ההמשכה הרוחנית שיצר.

אהבה – נתינה

אך ישנו מימד נוסף באהבת הרב את תלמידו הנובע ממידת ההשקעה – הנתינה. המימד הזה נמצא למעשה בשורש כל האהבות כולם.

הרב דסלר במכתב מאליהו (חלק א' פ"ד) מגדיר את שורש האהבה בנתינה. לשיטתו – נתינה בלי ציפיה לקבל הינה שיא האהבה, ומדבריו נלמד כי השקעה מוגברת, מגבירה ממילא את מידת האהבה.

נמצא לסיכום כי אהבת הרב לתלמיד מוזנת משני מקורות. **האחד**: עצם ההמשכה הרוחנית מהרב לתלמיד וזו אהבה המשתנית בין תלמיד לתלמיד ככל שהרב רואה בו ממשיכו תגבר אהבתו אליו. **השני**: מכוח הנתינה וזה משתנה מתלמיד לתלמיד לפי מידת ההשקעה בו ככל שהרב ישקיע בתלמיד תגבר אהבתו אליו.

(הערה: פתחתנו בהמשכה ועברנו לנתינה על אף שאצל הרב (לעומת האב) נובעת ההמשכה מעצם הנתינה, כלומר, היה ראוי לציין את הנתינה כמימד אהבה ראשון, למרות זאת פתחנו בהמשכה משום שההמשכה הינה אהבה עמוקה יותר ("כאילו ילדו") וייחודית לרב ולתלמיד.

הרצון לתת

במשך השנים הזדמן לי לומר לתלמידים 'אני אוהב את כולכם', ישנם תלמידים שלומדים יותר וישנם הלומדים פחות, ישנם תלמידים הדבקים בהדרכתו וישנם הדבקים פחות מדוע כללתי את כולם במשפט אחד? מדוע השויתי אהבתי אליהם? אני חושב שהרצון האמיתי שלי להשקיע בכל אחד ואחד מהתלמידים הוא הוא גורם אהבתי. כלומר, עצם הרצון הוא המוליד אהבה.

לפי זה נוכל להבין את מצוות 'ואהבת לרעך כמוך' מצווה לאהוב כל אחד מישראל... שנים רבות תהיתי איך אני יכול לאהוב אנשים שאני אפי' לא מכיר? התשובה היא כי הרצון להיטיב ולתת לכל יהודי באשר הוא מגדיר אותי כאהוב כל אחד מישראל גם אם לא פגשתיהו ולא אפגוש בו לעולם.

מורה ללימודי חול, מלמד לגיל הרך.

במבט ראשון נוכל לייחס את אהבת המורה לתלמידו מכוח ההשקעה של המורה בתלמיד כלומר נתינה המולידה אהבה אשר כמוהה כהשקעה ונתינה בין אדם לחבירו, כלומר, ללא חלק זה של המשכה רוחנית שהוא ייחודי לרב המלמד תורה.

אך האמת היא כי גם מורה לחשבון ולשאר מקצועות חול הכרחיים שייך בחלק של המשכה הרוחנית כאשר התייחסותו לתפקידו אינה מסתכמת בהעברת ידע נטו, אלא הוא רואה בתפקידו שליחות בהעמדת תלמידים ובהכשרתם לחיים.

כך גם לגבי מלמד לגיל הרך – כאשר התייחסותו לתפקיד הינה העמדת תלמידים והכשרתם לחיים יהיה לכל תפקיד פשוט כמו לחלק לתלמידים דפי צביעה וערכות משחק מימד רוחני.

אהבה – הלכה למעשה

ידוע מאמר חז"ל בתענית (ח' ע"א) – "אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברזל מפני רבו שאינו מסביר לו פנים" (להרחבה בנושא מאמר חז"ל זה ראה בהרחבה במאמר 'אין מלך בלא עם') בין השאר אנו לומדים כי יכולת התלמיד לממש את 'תפקידו' מושפעת מאוד מייחסו של הרב אליו.

פירושו הפשוט של מאמר חז"ל 'ולא הקפדן מלמד' (אבות ב' ו') הוא שהקפדן לא יכול ללמד, כלומר, תיבת 'מלמד' היא שם פועל. לדידן ניתן לקרוא זאת כך – ולא הקפדן 'מלמד' (במלעיל) – כשם תואר. הוא אולי 'משמיע שיעורים', 'עובד בסביבת ילדים' אך אין לו תואר 'מלמד'! כי כדי להיות מלמד צריך להשפיע ולהפיץ סביבך אהבה שהיא הפך הקפדנות.

אהבה ספירלית

אז קודם כל תסביר פנים. תיתן ותחזור ותיתן, יש התנגדויות מצד התלמיד? תמצא דרך לטפל בהתנגדות.

האהבה האופטימאלית בין רב לתלמיד נעה בספירלה – ככל שאתה יותר משפיע אתה יותר אוהב וככל שאתה יותר אוהב אתה מחבר אותו אליך, כשהוא מתחבר אליך אתה יכול ליצור המשכה רוחנית וכשזו מגיעה מתקבל מימד חדש של אהבה – מימד ה'כאילו ילדו' וחוזר חלילה.

נתינה מולידה אהבה המולידה התמסרות מצד התלמיד. ההתמסרות מצד התלמיד מבססת את המשכה הרוחנית מצד המלמד שמוסיף לתת ולעורר התמסרות מצד התלמיד וממנה מתווספת המשכה מצד המלמד... ושוב חוזר הניגון.